

ТРАНСФОРМАЦІЯ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ТА ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

TRANSFORMATION OF MUNICIPAL & LEGAL MECHANISMS FOR DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL IN CONTEXT OF MIGRATION CHALLENGES AND DEMOGRAPHIC CRISIS IN UKRAINE

Володимир Демиденко¹

Національна академія внутрішніх справ (пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035)

Volodymyr Demydenko

National Academy of Internal Affairs (1, Solomjanska Sq., Kyiv, Ukraine, 03035)

Отримано: 25.03.2026. Затверджено: 28.04.2026. Опубліковано: 29.04.2026

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено напрямки трансформації муніципально-правових механізмів в Україні, спрямованих на збереження та якісне відтворення людського потенціалу в умовах екзистенційних загроз, спричинених повномасштабною збройною агресією. Автор акцентує увагу на тому, що системне ослаблення людського потенціалу в Україні внаслідок війни, масштабних міграційних хвиль та демографічної деградації стає ключовим викликом для інституційної спроможності та довгострокової стійкості держави. Концептуальне обґрунтування та розробка стратегічних напрямів трансформації муніципально-правових механізмів, спрямованих на збереження та розвиток людського потенціалу в Україні, є нині доволі важливим завданням. Це передбачає перехід від

---

¹ кандидат юридичних наук, доцент, orcid 0000-0001-6771-0080, e-mail: dvo2012dvo@gmail.com

декларативного державного менеджменту до реалізації повноцінної правосуб'єктності, перш за все, муніципальної влади у сфері демографічної та міграційної безпеки. Основний акцент зміщується на створення муніципально-правових гарантій для репатріації та соціальної інклюзії в умовах екзистенційних міграційних викликів, що загрожують самому існуванню українського соціуму. Запропоновано комплексну модель муніципально-правових механізмів, що структурується за трьома стратегічними векторами: безпекової життєстійкості та здоров'я, освіченості, матеріального добробуту. В свою чергу вектор безпекової життєстійкості та здоров'я, має бути сфокусований на розбудові інклюзивного муніципального середовища у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі. Обґрунтовано перехід до проактивної моделі муніципальної безпеки, що базується на технологічній самодостатності, інституційно-правовій спроможності територіальних громад в Україні та їх націоцентричній ідентичності. У короткостроковій перспективі за вектором безпекової життєстійкості та здоров'я пріоритет має бути спрямований на забезпечення ресурсної автономії об'єктів життєзабезпечення через нормативне закріплення локальних децентралізованих енергосистем та формування адаптивних медичних хабів. Окрему увагу приділено муніципальній кіберстійкості як обов'язковій умові захищеності критичної інформаційно-комунікаційної інфраструктури громад. У середньостроковій перспективі пропонується впровадження архітектоники постійної готовності. Вона передбачає імперативність муніципальних будівельних стандартів щодо створення інклюзивних просторів подвійного призначення, інтеграцію систем екологічного моніторингу в мережу раннього оповіщення про терористичні загрози та інституціоналізацію моделі випереджального реагування. Основою вказаної трансформації визначено конвергенцію цифрових технологій, децентралізованої інфраструктури та оновленого муніципального законодавства, що перетворює місцеве самоврядування на ключового модератора муніципальної та національної безпеки. Доведено, що формування стійкої націоцентричної ідентичності є не лише ідеологічним завданням, а критичною муніципально-правовою передумовою для перетворення людського потенціалу на головний драйвер системної стійкості громад.

Ключові слова: муніципальна правосуб'єктність; людський потенціал; права людини; територіальна громада; міграційні виклики; демографічна криза; національна та муніципальна безпека.

ABSTRACT

This article examines the directions of transformation in municipal legal mechanisms in Ukraine aimed at preserving and effectively rebuilding human capital in the face of existential threats caused by full-scale armed aggression. The author emphasizes that the systemic weakening of human capital in Ukraine due to the war, large-scale migration waves, and demographic decline is becoming a key challenge to the state's institutional capacity and long-term sustainability. The conceptual justification and development of strategic directions for the transformation of municipal legal mechanisms aimed at preserving and developing human potential in Ukraine is currently a rather important task. This entails a transition from declarative state management to the realization of full legal capacity, primarily for municipal authorities in the sphere of demographic and migration security. The main focus shifts to the creation of municipal legal guarantees for repatriation and social inclusion in the context of existential migration challenges that threaten the very existence of Ukrainian society. A comprehensive model of municipal legal mechanisms is proposed, structured along three strategic vectors: security, resilience, and health; education; and material well-being. In turn, the security, resilience, and health pillar should focus on building an inclusive municipal environment in the short, medium, and

long term. The transition to a proactive model of municipal security, based on technological self-sufficiency, the institutional and legal capacity of local communities in Ukraine, and their nation-centered identity, is justified. In the short term, regarding security, resilience, and health, the priority should be ensuring the resource autonomy of life-support facilities through the regulatory establishment of local decentralized energy systems and the creation of adaptive medical hubs. Special attention is given to municipal cyber resilience as a prerequisite for the protection of communities' critical information and communication infrastructure. In the medium term, the implementation of a permanent readiness architecture is proposed. This entails the mandatory adoption of municipal building standards for creating inclusive dual-purpose spaces, the integration of environmental monitoring systems into the early warning network for terrorist threats, and the institutionalization of a proactive response model. The basis for this transformation is defined as the convergence of digital technologies, decentralized infrastructure, and updated municipal legislation, which transforms local self-government into a key moderator of municipal and national security. It has been demonstrated that the development of a sustainable nation-centered identity is not merely an ideological task, but a critical municipal and legal prerequisite for transforming human capital into the primary driver of systemic resilience in communities.

Key words: municipal legal capacity; human capital; human rights; local community; migration challenges; demographic crisis; national and municipal security.

I. ВСТУП

Одним із найбільш релевантних викликів сучасності в контексті збереження інституційної спроможності Української держави та еволюції підвищення ефективності відсічі збройної агресії є критична деградація людського потенціалу в Україні, що зумовлена демографічними втратами та міграційними процесами. Звичайно, це створює вагомий стратегічний бар'єр для перспективного післявоєнного відновлення України.

Адже, масштабна міграція мільйонів українців, яка охопила в переважній більшості найбільш працездатну, освічену та кваліфіковану частину Українського народу, у поєднанні з внутрішнім переміщенням та непоправними людськими втратами, спричинила глибоку демографічну кризу в Україні. Це призвело не лише до критичного скорочення чисельності українського населення, а й до небезпечної деформації статево-вікової піраміди, що ставить під загрозу сталий економічний поступ та соціальну стабільність країни у довгостроковій перспективі.

При цьому, критичним викликом для демографічного майбутнього України є фактор тривалості конфлікту, який діє за принципом незворотної інтеграції. Тривалість конфлікту перетворює тимчасову виму-

шену міграцію на процес стаціонарної еміграції, де тривалий термін перебування за кордоном стає самостійним чинником небажання повертатися на Батьківщину¹.

Аналітико-доктринальні дослідження та досвід глобальних міграційних криз підтверджують, що якщо після трьох років війни додому не повертається близько 50% вимушених мігрантів, то на четвертий рік цей показник зростає до 60% і вище².

З кожним новим роком війни «соціальне коріння» біженців у країнах-реципієнтах зміцнюється, перетворюючи тимчасовий захист на постійне проживання. Це створює загрозу остаточної втрати найбільш активної та молодшої частини людського капіталу, що робить питання репатріації ключовим елементом національної безпеки. Ці процеси супроводжуються катастрофічним падінням рівня народжуваності та «відтоком мізків», що створює довгострокові загрози для відтворення людського потенціалу. Поглиблення диспропорцій між регіонами та прискорене старіння нації формують нову демографічну реальність, яка вимагатиме системних стратегій репатріації та соціальної адаптації для відновлення життєздатності держави в повоєнний період.

Демографічні та міграційні виклики для майбутнього України посилюються доволі розповсюдженими, недолугими рішеннями та діями органів публічної влади України. Для прикладу, можна згадати дозвіл на виїзд закордон чоловіків віком 18–22 роки в нинішніх умовах правового режиму воєнного стану. Адже, попри задекларовану мету академічної мобільності, таке рішення у нинішніх реаліях перетворилося на канал незворотної міграції наймолодшої вікової верстви, що в чергове створює передумови для подальшого вимивання інтелектуального та репродуктивного потенціалу Українського народу. З огляду на триваючу російську агресію, такий крок беззаперечно несе в собі відкладену стратегічну загрозу, що полягає в остаточному розриві зв'язків молоді з українським ринком праці та суспільством.

Фактично, за відсутності дієвих механізмів повернення, подібні рішення закладають «демографічну міну» під майбутнє країни, адже

¹ Васильців Т. Г. (ред.) (2024). Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: монографія. Львів: ДУ «ІРД ім. М. І. Долішнього НАН України. С.136

² Centre for Economic Strategy (2025). Analysis of communication channels and media mentions for 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/annual-report-2024.pdf>

втрата цієї вікової категорії робить неможливим відновлення природного приросту населення та економічне відродження у повоєнний період. Відтак, за відсутності видимих стратегічних переваг, такі дії органів влади лише поглиблюють кризу людського капіталу, ставлячи під сумнів життєздатність українського суспільства в довгостроковій перспективі.

Окремим деструктивним фактором постає неналежне доктринальне відображення згаданих міграційних та демографічних загроз. Попри очевидну критичність ситуації, у вітчизняному правовому та науковому полі досі спостерігається дефіцит комплексних досліджень, які б пропонували дієві механізми адаптації державної та муніципальної політики до нових реалій. Водночас на сьогодні спостерігається критичний розрив між фрагментарними вітчизняними науковими розвідками та реальним втіленням позитивних наукових здобутків, досвідом втілення передових стратегій і практик зарубіжних країн з вирішення демографічних і міграційних проблем в національну державну політику.

Замість системного втілення апробованих світових практик із подолання демографічних криз, вище політичне керівництво держави, яке де-факто перебрало на себе повноту відповідальності за майбутнє українського народу, демонструє стратегічну інертність. Така відсутність конвергенції між академічною експертизою та державним управлінням призводить до того, що стратегічно важливі рішення ухвалюються без належного прогностичного підґрунтя, що лише поглиблює деградацію людського капіталу.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є концептуальне обґрунтування та розробка стратегічних напрямів трансформації муніципально-правових механізмів, спрямованих на збереження та розвиток людського потенціалу в Україні. Це передбачає перехід від декларативного державного менеджменту до реалізації повноцінної правосуб'єктності, перш за все, муніципальної влади у сфері демографічної та міграційної безпеки. Основний акцент зміщується на створення муніципально-правових гарантій для репатріації та соціальної інклюзії в умовах екзистенційних міграційних викликів, що загрожують самому існуванню українського соціуму.

Для досягнення поставленої мети та забезпечення об'єктивності результатів використано комплекс сучасних загальнонаукових та спеціально-юридичних методів. Зокрема, системно-структурний метод дозволив розглянути людський потенціал як об'єкт муніципально-правового регулювання, що перебуває під критичним тиском зовнішніх (війна, міграція) та внутрішніх (неефективність управління) факторів. Компаративістський метод застосовано для критичного аналізу зарубіжного досвіду подолання демографічних криз та виявлення прогалин у вітчизняній практиці імплементації цих здобутків вищим політичним керівництвом. В свою чергу метод прогностичного моделювання використаний для оцінки довгострокових наслідків чинних рішень органів публічної влади (зокрема, щодо міграції молоді 18–22 років) та визначення точок «неповернення» людського капіталу.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На наше переконання, дослідження трансформації муніципально-правових механізмів розвитку людського потенціалу в контексті міграційних викликів та демографічної кризи в Україні доцільно розпочати із висвітлення концептуальних засад Програми розвитку ООН (ПРООН), яка сформувала філософію концепції людського потенціалу та його відображення в щорічному звіті про людський розвиток¹. Адже саме ПРООН запровадила глобальний стандарт вимірювання — Індекс людського розвитку (ІЛР)². Відповідно людський потенціал у розумінні ПРООН являє собою своєрідну концепцію «трьох стовпів». Зокрема, у їхньому розумінні людський потенціал залежить від трьох рівноцінних компонентів: а) довгого та здорового життя, б) доступу до знань та в) гідного рівня життя (матеріального добробуту).

Стосовно першої складової людського потенціалу (довгого та здорового життя) варто зауважити, що він є базовим фундаментом зростання людського потенціалу та економічної могутності держави. Адже будь-які таланти та спроможності людини залишаться нереалізованими без належного рівня медицини та екології. Останні в пере-

¹ UNDP (2025). Human Development Report 2025. A matter of choice: People and possibilities in the age of AI. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025>

² UNDP (2025). Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index>

важній більшості демократичних, економічно розвинених країн до певної міри є сферою відповідальності муніципальної влади.

З огляду на наведене, в межах розвитку першого складового елементу зростання людського потенціалу в Україні (здоров'я та довголіття) вважаємо за доцільне виокремити певні кроки, які доречно прив'язати до певних часових періодів. Такими темпоральними межами є, по-перше, нинішній стан правового режиму воєнного стану, по-друге, переростання його у воєнний конфлікт низької інтенсивності з домінування гібридно-терористичної складової російської агресії. Повне припинення війни, зважаючи на динаміку театру воєнних дій в Україні, росії та світі, геополітичну кон'юнктуру, на наш погляд, вбачається наразі малоімовірним. Відповідно це вагомо актуалізує потребу в розробці адаптивних муніципально-правових механізмів життєстійкості.

Зокрема, у межах нинішнього правового режиму воєнного стану, на нашу думку, пріоритет має бути зосереджений на забезпеченні життєстійкості територіальних громад та безперервності функціонування органів та посадових осіб місцевого самоврядування як модераторів муніципальної та частково національної безпеки. Вважаємо, що першочерговим завданням є нормативно-правове закріплення належного рівня ресурсної автономії об'єктів життєзабезпечення територіальних громад. Це передбачає стимулювання органів місцевого самоврядування на оперативне створення локальних енергетичних систем з акцентом на найбільш доступні місцеві джерела енергії з особливою увагою на відновлювальні джерела енергії та формування адаптивних медичних хабів. Також, зважаючи на інтенсивне зростання рівня цифровізації критичної муніципальної інфраструктури доцільно виокремити як постійний пріоритет посилення муніципальної кіберстійкості та захищеності муніципальних інформаційно-комунікаційних систем.

Водночас, на другому темпоральному відрізку — у режимі війни малої інтенсивності — увага має бути спрямована на формуванні та відточенні системи адаптивної муніципальної безпеки. Це вже перехід до архітектоніки постійної муніципальної готовності, де муніципальні будівельні норми та стандарти імперативно мають передбачати створення інклюзивних підземних та наземних просторів подвійного призначення готових до різноманітних повітряних атак ворога. В свою чергу, екологічний моніторинг стає частиною системи ран-

нього оповіщення про терористичні загрози ворога (хімічні, радіаційні чи інфраструктурні тощо). Це вимагає від територіальної громади та муніципальної влади інституціоналізації проактивної моделі муніципальної безпеки, яка базується на випереджальному реагуванні та технологічній самодостатності локальних систем життєзабезпечення. Основою вказаної моделі муніципальної безпеки виступає конвергенція цифрових технологій, децентралізованої інфраструктури та оновленого муніципального законодавства.

Це створює передумови для формування високого рівня життєстійкості, за якого територіальна громада здатна ефективно витримувати зовнішні виклики та мінімізувати деструктивний вплив атак. Ключовим результатом такої моделі є збереження цілісності соціально-економічних зв'язків як у внутрішньому контурі територіальної громади, так і в межах зовнішньої взаємодії, зокрема через механізми міжнародного територіального співробітництва, що прямо передбачено Законом України від 24.04.2024 № 3668-IX «Про міжнародне територіальне співробітництво України», який суттєво розширив суб'єктність громад у залученні міжнародної допомоги та спростив процедури укладання угод із іноземними партнерами.

Водночас індекс людського розвитку залежить від другого складового елементу — рівня освіченості людей. Відповідно до ПРООН ця складова не вимірюється наявністю та кількістю дипломів, а залежить від тривалості (впродовж усього життя) та якості навчання. Дійсно, на наш погляд, це вагомо впливає на здатність людини адаптуватися до стрімких технологічних трансформацій та динамічних змін у суспільстві. Відповідно завданням муніципальної влади є допомагати членам територіальної громади забезпечити безперервний розвиток особистості. З огляду на наведене, реалізація цього компонента розвитку людського потенціалу територіальних громад переходить із площини утримання закладів освіти або сприяння в їх забезпеченні у площину створення «екосистеми розвитку людського капіталу».

У цьому зв'язку, а також особливо актуально у контексті післявоєнного відновлення, перспективним напрямом муніципальної політики є трансформація муніципальної влади в напрямку драйвера платформ професійної адаптації. Пріоритетним вбачається запровадження муніципальних програм перекваліфікації, що фінансуються

з місцевих бюджетів і орієнтовані на заповнення критичних дефіцитів регіонального ринку праці.

Особливої уваги заслуговує механізм цільового субсидування навчання для вразливих категорій: ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, а також інших категорій фізичних осіб (в тому числі, іноземців та осіб без громадянства), що можуть бути цікавими для локального ринку праці. Ключовим інструментом реалізації зазначеної політики має стати муніципальний контракт, що виступатиме юридичною основою взаємодії між територіальною громадою та окремими категоріями фізичних осіб.

Зокрема, для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб цей документ має чітко визначати обсяг додаткових соціальних гарантій та алгоритми сприяння їхньому працевлаштуванню в межах територіальної громади. Водночас для іноземців та осіб без громадянства контракт слугуватиме інструментом правової інтеграції, фіксуючи їхні зобов'язання щодо професійної діяльності в пріоритетних галузях місцевої економіки. Йдеться насамперед про залучення таких працівників до комплексної відбудови житлового фонду, модернізації енергетичних мереж та розвитку агропромислового комплексу тощо.

Такий підхід забезпечує не лише зростання Індексу людського розвитку на локальному рівні, а й створює дієвий механізм подолання демографічної кризи через залучення та утримання інтелектуального й трудового ресурсу.

Водночас для спроможних територіальних громад в Україні критично важливо вже сьогодні запровадити систему муніципальних стипендій для обдарованої молоді. Пріоритет має надаватися підготовці фахівців зі спеціальностей, що є фундаментом відновлення та забезпечення стійкості територіальної громади (інженерія, архітектура, енергетика, інноваційні технології тощо). Механізм має передбачати підписання контракту, за яким громада фінансує навчання студента в провідних українських або закордонних закладах освіти, а випускник зобов'язується гарантовано працевлаштуватися та відпрацювати визначений термін у межах рідної громади.

Запропонована модель корелює з європейськими практиками, зокрема досвідом Німеччини, де поряд із загальнонаціональними стипендіальними механізмами функціонують цільові регіональні та муніципальні програми підготовки кадрів для територіального розвитку.

Зокрема, у Баварії реалізується програма підтримки студентів-медиків у сільських територіях, яка передбачає фінансування навчання за умови подальшого працевлаштування у відповідній громаді¹. Такий інструмент дозволяє цілеспрямовано формувати кадровий потенціал для територій із дефіцитом фахівців та демонструє участь регіональних і локальних органів влади у забезпеченні розвитку людського капіталу. Паралельно на муніципальному рівні також застосовуються власні інструменти підтримки студентів. Наприклад, у Мюнхені реалізується програма міської стипендіальної підтримки, спрямована на фінансування навчання та стимулювання професійного розвитку молоді відповідно до потреб міського середовища. Більше того досвід Мюнхена демонструє, що муніципальна підтримка не повинна обмежуватися лише технічними спеціальностями. Зокрема, муніципальна політика міста спрямована на активне стипендіальне забезпечення проектів у сферах культури, освіти та соціальної інклюзії, розглядаючи це як інвестицію в якість життєвого середовища та креативний розвиток мешканців². В сукупності такі практики свідчать про формування в Німеччині багаторівневої моделі участі муніципальної влади у підготовці фахівців, що забезпечує зв'язок між системою освіти та потребами локального розвитку.

Варто зауважити, що аналогічні проекти наявні та реалізуються і в Україні. Для прикладу можна навести рішення Хмельницької міської ради про персональні стипендії для провідних митців та викладачів мистецьких шкіл громади³. Водночас слід констатувати, що подібні ініціативи наразі мають переважно фрагментарний характер і позбавлені стратегічної спрямованості на розвиток молоді як авангарду людського потенціалу територіальної громади. Чинні механізми не передбачають чіткої моделі взаємодії між стипендіатом та територі-

¹ Krauthausen M., Wingender L., Deyerl V. et al. (2026). Rural admission quota in Germany: students' attitudes, challenges and the need for support programmes. *BMC Medical Education*. Vol. 26, art. 340. URL: <https://doi.org/10.1186/s12909-026-08776-w>

² Muenchen (2026). Cultural Education Scholarship. URL: <https://stadt.muenchen.de/service/en-GB/info/abteilung-3/10449130/>

³ Про призначення персональних стипендій Хмельницької міської ради для провідних митців та викладачів мистецьких шкіл Хмельницької міської територіальної громади на 2025 рік: Рішення позачергової сорок восьмої сесії Хмельницької міської ради від 23.01.2025 № 9. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-pryznachennya-personalnyh-stypendiy-hmelnyckoyi-miskoyi-rady-dlya-providnyh-mytciv-ta-19>

альною громадою, що нівелює можливість конвертації фінансової підтримки у довгострокове професійне співробітництво задля сталого розвитку території. Як наслідок, доволі важливо забезпечити перехід від соціальних виплат (якими зараз є більшість муніципальних стимулів) до інвестиційних контрактів, що базуються на принципах кадрового муніципального замовлення та обов'язкового повернення інтелектуального капіталу в територіальну громаду.

Паралельно з муніципальними стипендіями критично важливим кроком є утвердження муніципальної влади як ключового драйвера міжнародної співпраці через створення платформ обміну молоддю із зарубіжними громадами-партнерами та їх асоціаціями. Саме органи місцевого самоврядування мають ініціювати таку цільову підготовку фахівців, що дозволить молоді опанувувати професійні навички на основі кращих європейських практик муніципального управління та економіки. Обов'язковим елементом такої моделі є впровадження чітких контрактних зобов'язань щодо повернення випускників для розбудови добробуту та кадрового зміцнення своєї територіальної громади.

Такий муніципально-правовий механізм управління людським потенціалом стане необхідним правовим демпфером, що нівелює ризики втрати національного людського капіталу, внаслідок системно помилкових, популістичних рішень центральної влади, в тому числі щодо неконтрольованого виїзду молоді віком від 18 до 22 років за кордон в умовах війни. Замість стихійної еміграції територіальна громада має сформувати керовану професійну мобільність із гарантованим поверненням інтелектуального ресурсу в Україну.

Така проактивна суб'єктність територіальних громад у забезпеченні доступу до фахової освіти є практичним втіленням європейського принципу соціальної інклюзії. Реалізація цього принципу через муніципальні контракти та стипендії повністю відповідає вимогам Європейської соціальної хартії¹ та Європейського стовпа соціальних прав² (зокрема, першого принципу щодо права на якісну та інклюзивну освіту, навчання протягом усього життя). Для України це означає перехід від «декларативної європейськості» до практичної

¹ Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062

² European Pillar of Social Rights. URL: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/european-pillar-social-rights_en?utm_source=chatgpt.com

побудови інклюзивних локальних ринків праці, що є базовим критерієм для успішної інтеграції в єдиний соціально-економічний простір ЄС. Це не лише створює рівні можливості для самореалізації талановитої молоді, незважаючи на надскладні випробування воєнного часу, а й перетворює людський потенціал на ключовий драйвер сталого розвитку та безпекової стійкості територіальної громади.

Варто зауважити, що у сучасній правовій доктрині принцип соціальної інклюзії розглядається не лише як антипод соціальної ексклюзії, а як динамічний механізм забезпечення права на розвиток.

Дослідники визначають інклюзію як нормативно закріплений принцип публічної політики та управління, що зобов'язує органи публічної влади здійснювати системні заходи з усунення структурних бар'єрів і забезпечення рівного доступу до суспільних благ та можливостей¹. У контексті муніципального права це корелює з концепцією «права на місто», де громада стає інклюзивним простором для реалізації потенціалу кожного її члена². Право на місто, вперше запропоноване Анрі Лефевром і розвинуте Девідом Гарві, розглядається не просто як доступ до ресурсів, а як право змінювати та переосмислювати місто відповідно до потреб мешканців³.

Вітчизняна правова доктрина, зокрема антропоцентричний підхід, розвинутий у працях П. Рабіновича⁴, а також дослідження у сфері соціальних стандартів (наприклад, праці С. Прилипко⁵), формують теоретичне підґрунтя для сучасного розуміння інклюзії як елементу механізму забезпечення прав людини.

Водночас варто наголосити, що розвиток людського потенціалу в Україні стикається із суттєвим внутрішнім бар'єром — інерцією

¹ Lubbers M. J., Bukowski M., Christ O. et al. (2025). The Impact of Social Norms on Cohesion and (De)Polarization. *Social Inclusion*. Vol. 13, Art. 10984. URL: <https://doi.org/10.17645/si.i438>

² Szpak A. (2025). Right to the city — not for everyone? The dark side of growing agency of cities. *European Planning Studies*. Vol. 33(9). pp. 1623–1642. URL: <https://doi.org/10.1080/09654313.2025.2517749>

³ Ortega Ramírez A. S. (2024). Migrations, the right to the city and utopia. The case of Mexico City. *Estudios Fronterizos*. Vol. 25. Art. e146. URL: <https://doi.org/10.21670/ref.2410146>

⁴ Рабінович П. М. (2021). Основи теорії та філософії права: навч. посіб. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». 256 с.

⁵ Прилипко С. М. (2006). Проблеми теорії права соціального забезпечення. Харків: ПП «Берека-Нова». 260 с.; Жернаков В. В. (ред.). (2013). Право соціального забезпечення: навч. посіб. Харків: НУ «ЮАУ ім. Я. Мудрого». 126 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4677>

постколоніальної ментальності. Структура типової територіальної громади все ще містить сегменти, вразливі до радянського ресентименту та наслідків тривалої російської культурно-ідеологічної експансії. Характерною рисою певної частини громадян, включно з молодю генерацією, залишається дефіцит стійкої націоцентричної ідентичності, що проявляється у формі ідеологічного релятивізму (феномен «яка різниця»).

Саме розмитість української громадянської самосвідомості та брак чітких ціннісних орієнтирів створюють ілюзію доступності вітчизняного людського капіталу для поглинання агресором. Це, зокрема, стимулює неоімперські претензії росії на легке захоплення ментально деформованих українських громадян та територій. Як наслідок, ця проблема стає вагомою перепорою для зростання Індексу людського розвитку в Україні, оскільки закономірно обумовлює загрози суверенітету та територіальній цілісності, поглиблення бідності та ризику авторитарного регресу, що в своїй сукупності детермінує соціальну деградацію в умовах воєнного часу.

Для нейтралізації згаданих ідеологічних викликів та зміцнення людського потенціалу в Україні, муніципально-правові механізми мають бути спрямовані на посилення суб'єктності територіальних громад через впровадження системних муніципальних політик національної стійкості. Зокрема, це передбачає прийняття та фінансування цільових муніципальних програм з утвердження української національної та громадянської ідентичності (мовні курси, підтримка локальних медіа та книговидання, декомунізація публічного простору тощо), створення муніципальних центрів громадянської освіти для подолання політичної апатії, а також розвиток інструментів партисипативної та деліберативної демократії, що безпосередньо будуть залучати в тому числі і молодь до прийняття рішень. Важливим є також муніципальне нормативно-правове закріплення механізмів соціально-психологічної реінтеграції та підтримки ветеранів і внутрішньо-переміщених осіб, що перетворює територіальну громаду на активний осередок формування стійкого, націоцентричного людського капіталу.

IV. ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати дослідження, варто констатувати, що системне ослаблення людського потенціалу в Україні, спричинене

війною, демографічними втратами та інтенсивними міграційними процесами, стає одним із найвагоміших викликів для інституційної спроможності держави. Це створює суттєві перепони для довгострокової стійкості України та формує вагомі стратегічні бар'єри для післявоєнного відновлення. З огляду на наведене, питання збереження та відтворення людського капіталу в Україні має бути ключовим пріоритетом державної та муніципальної політики.

Посилення регіональних дисбалансів та демографічне старіння створюють нову реальність, що потребує комплексних державних та муніципальних програм репатріації та соціальної інтеграції для забезпечення життєстійкості країни як в нинішніх умовах правового режиму воєнного стану, так і у повоєнний період.

У цьому контексті муніципально-правові механізми мають бути спрямовані на гарантування, перш за все, трьох фундаментальних складових людського розвитку: здоров'я та життєстійкості (через розбудову інклюзивної та реабілітаційної інфраструктури), інтелектуального капіталу (шляхом створення муніципальних екосистем отримання знань, навиків та вмій, що поєднують підтримку інноваційного локального підприємництва, розвиток цифрових компетенцій та впровадження програм громадянської просвіти територіальної громади) та матеріального добробуту (через створення правових режимів підтримки репатріантів та економічної самореалізації). Саме така комплексна суб'єктивізація територіальних громад, орієнтована на формування стійкої націоцентричної ідентичності, є необхідною передумовою для перетворення людського потенціалу на головний драйвер системної стійкості та ефективного повоєнного відновлення держави.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
2. Жернаков В. В. (ред.) (2013). Право соціального забезпечення: навч. посіб. Харків: НУ «ЮАУ ім. Я. Мудрого». 126 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4677>
3. Васильців Т. Г. (ред.) (2024). Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: монографія. Львів: ДУ «ІРД ім. М. І. Долішнього НАН України. 350 с.
4. Про призначення персональних стипендій Хмельницької міської ради для провідних митців та викладачів мистецьких шкіл Хмельницької міської територіальної громади на 2025 рік: Рішення позачергової сорок восьмої сесії Хмельницької міської

- ради від 23.01.2025 № 9. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-pryznachennya-personalnyh-stypendiy-hmelnyukoyi-miskoyi-rady-dlya-providnyh-mytziv-ta-19>
5. Прилипко С. М. (2006). Проблеми теорії права соціального забезпечення. Харків: ПП «Берека-Нова». 260 с.
  6. Рабінович П. М. (2021). Основи теорії та філософії права: навч. посіб. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». 256 с.
  7. Centre for Economic Strategy (2025). Analysis of communication channels and media mentions for 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/annual-report-2024.pdf>
  8. European Pillar of Social Rights. URL: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/european-pillar-social-rights_en?utm_source=chatgpt.com
  9. UNDP (2025). Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index>
  10. UNDP (2025). Human Development Report 2025. A matter of choice: People and possibilities in the age of AI. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025>
  11. Krauthausen M., Wingender L., Deyerl V. et al. (2026). Rural admission quota in Germany: students' attitudes, challenges and the need for support programmes. *BMC Medical Education*. Vol. 26, art. 340. URL: <https://doi.org/10.1186/s12909-026-08776-w>
  12. Lubbers M. J., Bukowski M., Christ O. et al. (2025). The Impact of Social Norms on Cohesion and (De)Polarization. *Social Inclusion*. Vol. 13, Art. 10984. URL: <https://doi.org/10.17645/si.i438>
  13. Muenchen (2026). Cultural Education Scholarship. URL: <https://stadt.muenchen.de/service/en-GB/info/abteilung-3/10449130/>
  14. Ortega Ramírez A. S. (2024). Migrations, the right to the city and utopia. The case of Mexico City. *Estudios Fronterizos*. Vol. 25, Art. e146. URL: <https://doi.org/10.21670/ref.2410146>
  15. Szpak A. (2025). Right to the city — not for everyone? The dark side of growing agency of cities. *European Planning Studies*. Vol. 33(9). pp. 1623–1642. URL: <https://doi.org/10.1080/09654313.2025.2517749>

REFERENCES

1. Centre for Economic Strategy (2025). Analysis of communication channels and media mentions for 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/annual-report-2024.pdf>
2. European Pillar of Social Rights. URL: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/european-pillar-social-rights_en?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
3. European Social Charter (Revised) of May 3, 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 [in Ukrainian].
4. Krauthausen M., Wingender L., Deyerl V. et al. (2026). Rural admission quota in Germany: students' attitudes, challenges and the need for support programmes. *BMC Medical Education*. Vol. 26, art. 340. URL: <https://doi.org/10.1186/s12909-026-08776-w> [in Ukrainian].
5. Lubbers M. J., Bukowski M., Christ O. et al. (2025). The Impact of Social Norms on Cohesion and (De)Polarization. *Social Inclusion*. Vol. 13, Art. 10984. URL: <https://doi.org/10.17645/si.i438> [in Ukrainian].
6. Muenchen (2026). Cultural Education Scholarship. URL: <https://stadt.muenchen.de/service/en-GB/info/abteilung-3/10449130/> [in Ukrainian].

7. Ortega Ramírez A. S. (2024). Migrations, the right to the city and utopia. The case of Mexico City. *Estudios Fronterizos*. Vol. 25. Art. e146. URL: <https://doi.org/10.21670/ref.2410146> [in Ukrainian].
8. On the Awarding of Personal Scholarships by the Khmelnytskyi City Council to Leading Artists and Teachers at Art Schools in the Khmelnytskyi City Community for 2025: Resolution No. 9 of 48th Extraordinary Session of the Khmelnytskyi City Council of January 23, 2025. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-pryznachennya-personalnyh-stypendiy-hmelnickoyi-miskoyi-rady-dlya-providnyh-mytciv-ta-19> [in Ukrainian].
9. Prylipko S. M. (2006). Problemy teorii prava sotsialnoho zabezpechennya [Problems of the Theory of Social Security Law]. Kharkiv: Bereka-Nova. 260 p. [in Ukrainian].
10. Rabinovych P. M. (2021). Osnovy teorii ta filosofiyi prava [Fundamentals of the Theory and Philosophy of Law]. Lviv: "Medicine and Law". 256 p. [in Ukrainian].
11. Szpak A. (2025). Right to the city — not for everyone? The dark side of growing agency of cities. *European Planning Studies*. Vol. 33(9). pp. 1623–1642. URL: <https://doi.org/10.1080/09654313.2025.2517749> [in Ukrainian].
12. UNDP (2025). Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index> [in Ukrainian].
13. UNDP (2025). Human Development Report 2025. A matter of choice: People and possibilities in the age of AI. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025> [in Ukrainian].
14. Vasylytsiv T. G. (ed.) (2024). Mihratsiyini vtraty molodi ta resursnyy potentsial povoyennoyi vidbudovy Ukrayiny: modelyuvannya vzayemovplyviv ta instrumentariy posylennya rezylyentnosti [Migration losses of youth and the resource potential of post-war reconstruction of Ukraine: modeling of mutual influences and tools for strengthening resilience]: monograph. Lviv. 350 p. [in Ukrainian].
15. Zhernakov V. V. (ed.) (2013). Pravo sotsialnoho zabezpechennya [Social Security Law]. Kharkiv: NU "Yaroslav Mudryi Ukrainian Law Academy". 126 p. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4677> [in Ukrainian].